

Arnavut Milliyetçi Doktrininde Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Avrupa'nın Algılanışı

Perception of the Ottoman Empire and Europe in the Albanian Nationalist Doctrine

Dritan Egro*

Özet

Milliyetçilik asrında Arnavutların, herhangi bir büyük gücün daimi desteği olmayan tek Balkan halkı olmasıdır. XVII-XVIII. yüzyıllarda toplu olarak İslam'a geçişleri ilk başta Arnavutların Osmanlı İmparatorluğuna tam bir entegrasyonunu sağlamıştır. Ancak XIX. yüzyılda Balkanlarda yeniden yapılandırma sürecinin başlamasıyla, söz konusu yeni dini realite Arnavutların milli menfaatlerinin aleyhine çalışmıştır.

Vassa efendi (Pashko Vassa) ve Şemsettin Sami (Sami Frashëri) Arnavut milliyetçi doktrininin temellerini attılar. 28 Kasım 1912 senesinde Arnavutluk devletinin bağımsızlığını ilan eden Avlonyalı İsmail Kemal Bey ise, Vassa Efendi ve Şemsettin Sami'nin kâğıtta yazdıklarını pratik hayata geçirmiş bulunmaktaydı.

Anahtar Kelimeler: Arnavut, Milliyetçilik, Osmanlı Devleti, Büyük Güçler, Balkanlar

Abstract

During the XIX century, the era of nationalism, Albanians were the only people in the region who did not feel the constant support of a great power. The massive conversion to Islam, which at the beginning, guaranteed them their full integration into the Ottoman state structure, in the XIX century, proved to constitute a reality that run against their national interests.

Pashko Vassa and Sami Frashëri were the personalities who laid the foundations of the Albanian nationalist doctrine. Meanwhile, Ismail Kemal Vlora, on the 28th of November 1912, put into practice what Pashko Vassa and Sami Frashëri had already anticipated. He proclaimed the independence of Albania, precisely, at the very time of the collapse of the Ottoman rule in the Balkans.

Keywords: Albanian, Nationalism, Ottoman State, Great Powers, the Balkans.

---

* Doç. Dr., *Albanoloji Araştırmaları Merkezi (Center for Albanian Studies), Tarih Kurumu, Osmanlı Araştırmaları Bölümü.*

Arnavut milliyetçi hareketi, XIX. yüzyıl Balkanlar'ında oluşan en dikkat çekici olaylardan biridir. Sebebi de, milliyetçilik asrında Arnavutların herhangi bir büyük gücün daimi desteği olmayan tek Balkan halkı olmasıdır. XVII-XVIII. yüzyıllarda toplu olarak İslam'a geçişleri ilk başta Arnavutların Osmanlı İmparatorluğuna tam bir entegrasyonunu sağlamıştır. Ancak XIX. yüzyılda Balkanlarda yeniden yapılandırma sürecinin başlamasıyla, söz konusu yeni dini realite Arnavutların milli menfaatlerinin aleyhine çalışmıştır.¹

Bu makalede, XIX. yüzyılın tamamını kapsayan bir zamansal kesitte Arnavut milliyetçiliğinin en güçlü ses ve kalemleri tarafından tedvin edilen Arnavut milliyetçi doktrini ele alınacaktır. Bu bağlamda, söz konusu şahsiyetlerin Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa ve Rusya'nın konumlarını nasıl değerlendirdikleri ve asırlarca Avrasya siyasî ortamında hüküm süren bu güçlerin Arnavut meselesine nasıl yaklaştıkları incelenecektir.

Tepedelenli Ali Paşa'nın kuşatılıp öldürülmesi ve Yunan isyanının başlaması (1821-22)² ile Orta ve Güney Arnavutluk'un ileri gelenleri Balkanlar'da artık durumun istikrardan uzak olduğunu ve söz konusu bölgenin jeopolitik durumunu değiştirecek kritik ve geri dönülmez adımların değil, aynı zamanda yerli halkların da kaderini değiştirecek adımların atıldığını da anlamakta güçlük çekmiyorlardı.³ Çok çabuk cereyan eden olaylar karşısında Müslüman Arnavut liderleri de, Osmanlı devletinden ayrılmayı ciddi bir şekilde düşünmeye başladılar.⁴

Avlonyalı İsmail Bey* tarafından yerel Arnavut liderlere gönderilen 29 Kasım 1828 tarihli mektuptan yeni jeopolitik şartlarda Osmanlı devleti hakkında bir Arnavut liderin neler düşündüğünü rahatça öğrenebiliriz.⁵ Bu belgede, Arnavutların da Osmanlı devletine karşı sadakatlerini tartışmaya açtıkları görülmektedir; onlar da kendi kaderlerini yaşadıkları toprakların kaderiyle sıkı sıkıya bağlı görmeye başlamış durumdadırlar. Osmanlı devletinin hizmetinde

¹ N. Guy, *The Birth of Albania*, I. B. Tauris, London 2012.

² W. Miller, *The Ottoman Empire: 1801-1912*, Cambridge at the University Press 1913, s. 71.

³ H. Erdem, "‘Perfidious Albanians’ and ‘zealous governors’: Ottomans, Albanians and Turks in Greek War of Independence", *Ottoman Rule and the Balkans, 1760-1850: Conflict, Transformation, Adaptation*, Proceedings of an International Conference held in Rethymno, Greece, 13-14 December 2003, eds. A. Anastasopoulos & E. Kolovos, University of Crete, Rethymno 2007, s. 213-37.

⁴ D. Egro, "Disa të dhëna të reja mbi fillimet e nacionalizmit shqiptar", *Studime historike*, nr. 3-4 (2009), s. 5-17.

* Arnavutluk'un siyasi bağımsızlığını ilan eden Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in dedesidir (ölümü: Ocak 1829).

⁵ BOA, Hatt-ı Hümayun, 21436-B (Arnavut ileri gelenlerine hitaben Avlonyalı İsmail Bey'in mektubu, 29 Kasım 1828).

olup taşrada bulunan kendi gücün farkında olan ve Yunanistan'da cereyan eden olayların gidişatını yakından takip eden yerel Arnavut ileri gelenleri, İstanbul'dan çekinmeden aile⁶ arasında ve meclislerde⁷ bu toprakların ileriki kaderini tartışmaktaydılar; hatta takip edilecek siyasî ve askerî adımların uyum içinde olması için anlaşmalar da yapmışlardı.

Tabii ki onlar için Arnavutluk toprakları, kendi idare ettikleri çiftliklerin başlayıp bittiği sınırlardı, yani onların tasavvurunda Arnavutluk'un sınırları bugünkü Yunanistan'ın derinliğine ulaşıyorlardı. *Arnavut Meselesi* bu tarihi şartlarda ortaya çıkmıştır ve XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Berlin Kongresi'ne (Haziran 1878) kadar bu konu Osmanlı İmparatorluğu ile Arnavut ayan aileleri arasında bir *iç mesele* olarak kalmıştır.⁸ Yunanistan'da büyük güçlerin parmağının bulunduğu siyasi gelişmeler hakkında Avlonyalı İsmail Bey şöyle diyor: "Allah-ı Ta'âlâ'nın kuvvetiyle Rum maslahatına bizler nizâm viririz".⁹ Öbür yandan ise, XVIII. yüzyılın başlarında Avrupa, Arnavut Müslüman liderleri arasındaki iletişimde halen hiç bir yerde gözüküyordu.

Asırlardır ellerinde tuttukları imtiyazlar sayesinde Müslüman Arnavut aileleri, Osmanlı devletinden ayrılma konusunda kendilerini yeterince güçlü hissedip, hatta dışarıdan yardım alma ihtiyacı da duymazlardı.¹⁰ Bu yerel Arnavut gücünden Osmanlı devleti de çekiniyordu. Bu yüzden de, Osmanlılar aşırı tedbirlere başvurup, 1830 yılının Ağustosunda Manastır'da 400-500 Arnavut ayan ailesi bireylerini kurşuna dizmişlerdi.¹¹ Böylece Arnavutlar, oluşumu asırlar isteyen elit tabakanın birdenbire büyük bir kaybına şahit oldular; öte yandan bu olay Arnavut topraklarında Osmanlı gücünün yeniden hâkim kılınmasında büyük bir rol oynadı.

Aynı zaman içinde, Ortodoks Arnavut temsilcileri de Rusya'nın liderliğinde Balkanlar'da cereyan etmekte olan ayrılıkçı hareketlerine iştirak ettiler.¹² Naum Veçilharxhi Avrupa'yı, yabancı hâkimiyet altında bulunan bütün ezilen halkların ulaşabileceği medeni dünya olarak tasavvur etmekteydi. Açık ve net olarak Avrupa'yı zikretmemekle beraber, şüphesiz ki, Avrupa'yı medeni seviyeye

⁶ BOA, Hatt-ı Hümayun, 21436-A (Avlonyalı İsmail Bey'e hitap edilen Silahdar İlyas Poda'nın mektubu, 20 korrik 1828).

⁷ BOA, Hatt-ı Hümayun, 21436-B.

⁸ D. Egro, "Ribërja politike e Ballkanit (shek. XVIII- fillimshekulli XX) dhe lëvizja nacionaliste shqiptare", *100 years Albanian Independence*, International Conference held in Tirana, Albania, 26-27 November 2012, Center for Albanian Studies – Institute of History, forthcoming, s. 7-16.

⁹ BOA, Hatt-ı Hümayun, 21436-B.

¹⁰ BOA, Hatt-ı Hümayun, 21436-A.

¹¹ Sh. Raça, *Marrëdhëniet shqiptaro-greke, 1829-1881*, Instituti Albanologjik i Prishtinës, Prishtinë 1990, s. 47-8.

¹² W. Miller, *The Ottoman Empire: 1801-1912*, s. 71, 125.

ulaşmış milletlerin toprağı olarak görmekte ve “Tanrı’nın izniyle, medeni milletler grubuna girmeyi ümit ediyoruz” demektedir.¹³ Naum Veqilharxhi, Avrupa’yı muayyen bir coğrafi saha olmaktan ziyade, medeniyetin ulaştığı bir standart; başka bir deyişle, ezilen halklar treninin ulaşabileceğı bir istasyon olarak göstermektedir.¹⁴

Pashko Vassa (Vassa Efendi)’nin 1879 yılında yayımlandığı “Arnavutluk ve Arnavutlar hakkında Gerçekler”¹⁵ adlı kitap, Arnavutluk milliyetçi hareketinin temel eserini oluşturmaktadır. Doğuştan Katolik olup Roma ve Venedik okullarında¹⁶ eğitim görmüş fakat yıllardır Osmanlı devletinin hizmetinde olan Vassa Efendi, bu kitapta tarih boyunca Arnavutlar tarafından ikamet edilen toprakların etnik sınırlarının tam ve eksiksiz haritasını vermiş¹⁷ ve farklı dinlere mensup Arnavutların birleşmesine de çağrı yapmıştır.¹⁸

Milliyetçiliğın Avrupa modelini takip ederek, Vassa Efendi millî devletlerde *ırk, milliyet ve devlet aidiyeti* hakkında kendi görüşünü ortaya koymuştur,¹⁹ ancak bunu, komşular ile Arnavutlar arasındaki farkların daha da net bir şekilde ortaya çıkması için yapmıştır.

Vassa Efendi, bir millî Arnavut devletinin inşa edilmesini hedefleyen Arnavut meselesini, ilk defa olarak, Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa arasındaki ilişkilere taşıyıp yerleştiriyor.²⁰ 1878 senesinde, Müslüman Arnavut liderlerinin XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar sahip olduğu siyasi konumu iyice zayıflamıştır. Osmanlı’nın gücü de Arnavut meselesini daha fazla çekmecece

¹³ Gj. Shushka, *Veprat e Naum Veqilharxhit*, Ndërmarrja Botuese RILINDJA, Prishtinë 1994, s. 185.

¹⁴ Gj. Shushka, *Veprat e Naum Veqilharxhit*, s. 185.

¹⁵ Bu eser, 1879 yılında aynı zamanda farklı dilde ve en önemli Avrupa başkentlerinde yayımlanmıştır: Fransızca olarak İstanbul’da: Vassa Effendi, *Etudes sur l’Albanie et les albanais*, Constantinople 1879 ve Paris’te, *La vérité sur l’Albanie et les albanais. Etudes historique et critique*, 1879; İngilizce olarak Londra’da, *The Truth on Albania and the Albanians. Historical and Critical Issues*, 1879 ve Almanca olarak Berlin’de, *Albanien und die Albanesen. Eine historisch-kritische studie*, 1879. Arnavutçası, tefsirleriyle birlikte 1935 yılında Mehdi Frashëri tarafından yayımlanmıştır. Vassa Effendi, *E vërteta mbi Shqipërinë dhe shqiptarët*, Shtypshkronja “Tirana”, Tiranë 1935. Bu kitabın dört önemli başkentte yayın sürecinin incelenmesiyle ilgili bakın: Kristaq Prifti, “La publication et la diffusion en Europe de l’œuvre de Pashko Vasa”, *Studia Albanica*, XXXIV, Tirana 2001, s. 37-44.

¹⁶ BOA.DH, SAID. 1/236.

¹⁷ Vassa Effendi, *E vërteta mbi Shqipërinë dhe shqiptarët*, Shtypshkronja “Tirana”, Tiranë 1935, s. 26.

¹⁸ Vassa Effendi, *E vërteta mbi Shqipërinë dhe shqiptarët*, f. 111-2; idem, “Mori Shqipëni, e mjera Shqipëni”, *E vërteta mbi ...*, s. 6.

¹⁹ Vassa Effendi, *E vërteta mbi Shqipërinë dhe shqiptarët*, s. 60-1.

²⁰ Vassa Effendi, *E vërteta mbi Shqipërinë dhe shqiptarët*, s. 99-100, 101.

tutmaya kâfi değildi. Bu zamana kadar Arnavutlar, diplomatik sahada, Avrupa'yı İstanbul vasıtasıyla tanıyorlardı. Artık, Prizren Birliğinin (1878) temsilcileri Avrupa'daki Osmanlı temsilcilerinin de desteğiyle, Avrupa başkentlerindeki resmî otoriteler ile doğrudan doğruya ilk temasları gerçekleştirdiler.²¹

Vassa Efendi, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altında Arnavutların 1831 öncesi ve sonrası konumunun farklarını ortaya çıkarıp okuyucuya sunmuştur, yani Yanya ve İşkodra paşalıklarının bertaraf edilmesiyle Müslüman Arnavut ileri gelenlerinin düştükleri fakat hiç arzu etmedikleri konumunu tasvir etmektedir. Bu seneden sonra Osmanlı devleti aldığı tedbirler ile özellikle Müslüman Arnavut liderlerinin milliyetçi ruhunu zayıflattı.²² Bu tedbirlerin karşısında Vassa Efendi şöyle diyor:

“Megjithëkëtë Europa që mori pjesë në fakt për të krishterët nuk pati asnjë fjalë mëshire për myslimanët. Kjo është pikëlluese!”²³

(Buna rağmen, Hıristiyanları desteklemiş Avrupa, Müslümanlar için merhamet dolu bir laf bile sarf etmedi. Bu üzüntü verici bir şeydir).

Bu cümleden hareketle görüyoruz ki Vassa Efendi Avrupa ile Hıristiyanlık arasında bir paralellik çiziyor; ona göre, Arnavutlara karşı Avrupa devletlerinin tutumu dinî temellere dayalı olup, politikası böylece şekillenmiştir. Bunu dedikten sonra, Vassa Efendi hemen Arnavutların Osmanlı devletine karşı her zaman gösterdikleri sadakatine dönerek: “Arnavutlar sultanın egemenliğini her zaman yeğlemiştir” diye sonuca varmaktadır. Fakat “onlar kendi memleket ve adetlerine de sahip çıkıyorlar” demektedir.²⁴ Daha sonra şöyle yazmaktadır:

“Mjafton që qeveria perandorake, ballë së cilës [shqiptarët] janë thellësisht besnikë, t'i zgjasë dorën atërore për ta shkundur nga mefshtësia, ta ngrejë, ta ndihmojë të ecë në udhën e përparimit dhe të qytetërimin dhe atëherë do të marrë rrugën e mbarë”²⁵

(Yeter ki Bâb-ı Alî hükümeti ki ona karşı Arnavutlar son derece sadıktırlar, [onları] durgun halinden oynatmak, ayağa kaldırmak, terakki ve medeniyet yolunda yürütmek için yardım elini uzatırsa, ancak o zaman bu memleket de uğurlu yola girecektir.)

Arnavut milliyetçileri, Vassa Efendi ile başlayarak, kendi vatanını ve şahsi kaderini, hatta geleceğini de Osmanlı Devleti'nin geleceği ile sıkı sıkıya bağlı görmeye başlıyorlar. Bu konuda Vassa Efendi şöyle yazıyor:

²¹ K. Prifti, “Misioni i dy shqiptarëve në Evropë (Abdyl Frashërit dhe Mehmet Ali Vrionit)”, *Studime historike*, nr. 3-4 (2006), s. 131-48.

²² Vassa Effendi, *E vërteta mbi Shqipninë dhe shqiptarët*, s. 99-100.

²³ Vassa Effendi, *E vërteta mbi Shqipninë dhe shqiptarët*, s. 101.

²⁴ Vassa Effendi, *E vërteta mbi Shqipninë ...*, s. 99.

²⁵ Vassa Effendi, *E vërteta mbi Shqipninë ...*, s. 102.

“... *eksperienca e pesë shekujve e ka provuar se bashkimi i tyre i ngushtë me Perandorinë Osmane formon shansin e vetëm të shpëtimit; ... dhe nuk kërcënon ekzistencën e tij nga pikëpamja e racës dhe e kombësisë*”.²⁶

(*Beş asırlık [Osmanlı-Arnavut] beraberliğinden kaynaklanan tecrübe, Arnavut bekasının tek şansı Osmanlı İmparatorluğu ile sıkı sıkıya bağlı kalmasından geçtiğini göstermektedir; ... ve [böyle bir durum, Arnavutların] ırk ve milliyetinin varlığını hiç bir şekilde tehdit etmemektedir.*)

Başka bir deyişle, Vassa Efendi Osmanlı Devleti tarafından Arnavutların bir millet olduğu realitesinin resmen tanınmasını ister; ayrıca Osmanlı devletinin sınırları içerisinde Arnavutlara özerk bir statü verilmesini de talep eder.²⁷

Arnavut milliyetçiliğinin bu temel eseri, Vassa Efendi tarafından 93 Harbi'nin akabinde yazılmıştır; dolayısıyla, yazar Osmanlı Devletinin Arnavutların yanında olmasını “bir güç unsuru, bir asayiş koruma unsuru, bir de [93 Harbi'nden] kaybedilen topraklar için bir telafi” olarak telakki etmektedir.²⁸

İlk defa Vassa Efendi tarafından ortaya atılan bu fikir, aslında Arnavut milliyetçi hareketinin stratejisinin temelini oluşturmuştur ve Arnavutluk'un bağımsız bir ülke olmasına kadar (28 Kasım 1912) bu harekete eşlik etmiştir. Bu fikre göre, Arnavut halkı Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde özerkliğini kazanıp korumalıdır, çünkü Güneydoğu Avrupa'da yaşayan ağırlıklı bir Müslüman halk tarafından kurulacak bir devletin varlığı yerine, Hıristiyan Avrupa'nın bu bölgede sadece Hıristiyan bir devleti destekleyeceklerinin güçlü işaretleri bulunmaktaydı.²⁹

Vassa Efendi'nin eserinden tam 20 sene sonra yazılan *Arnavutluk neydi, nedir ve ne olacaktır* adlı eserinde,³⁰ Şemsettin Sami (Sami Frashëri), uluslararası ilişkiler sahasında ve özellikle Balkanlar'da bu zaman kesiti içerisinde şekil alan yeni gelişmeler ışığında Arnavut milliyetçi düşüncesini yeniden ele alıp iletme imkânını buldu.

Şemsettin Sami, komşu ülkelerin (Karadağ, Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan) Arnavutlara karşı takip ettikleri politikalarını “Arnavutluk için tehlikeler”³¹ adlı bölümde derlemiştir. Böylece Şemsettin Sami, artık Arnavut

²⁶ Vassa Effendi, *E vërteta mbi Shqipërinë ...*, s. 110.

²⁷ Vassa Effendi, *E vërteta mbi Shqipërinë ...*, s. 119-20.

²⁸ Vassa Effendi, *E vërteta mbi Shqipërinë ...*, s. 112.

²⁹ B. Jelavich, *History of the Balkans (18th and 19th centuries)*, vol. I, CUP 1983.

³⁰ S. Frashëri, *Shqipëria, ç'ka qenë, ç'është e ç'do të bëhetë (Mendime për shpëtimt të mëmëdheut nga reziket që e kanë rethuarë)*, Bukuresht 1899.

³¹ S. Frashëri, *Shqipëria, ç'ka qenë, ç'është e ç'do të bëhetë*, s. 55-9.

entelektüel çevrelerinde komşulardan oluşan korkuyu net bir şekilde ortaya koymuştur. XIX yüzyıl içerisinde ve özellikle Tanzimat reformlarının bir sonucu olarak Arnavutların Osmanlı yerel idareci konumu iyice zayıflamıştır. Arnavutların yoğun olarak yaşadıkları topraklar, artık Hıristiyan komşularının hedefi haline gelmiştir.³² Arnavutların komşuları, Balkan yarımadasında büyük güçlerin güç dengesini hayata geçiren yerel güçlerdi.

Şemsettin Sami, Osmanlı devletini kurulacak Arnavutluk devletinin komşuları arasında yerleştiriyor; ayrıca, Osmanlı'yı Arnavutluk'un geleceği için bir tehlike olarak görüyordu, çünkü O'na göre, Osmanlı devleti milliyetçilik çağında Arnavutlar arasında hala kendi nüfuzunu korumak adına takip ettiği politikalarla, istemeden de olsa, Arnavut menfaatlerinin aleyhine Yunan ve Sırp komşularıyla silahlarını birleştirmişti.³³ Ayrıca Avrupa devletlerinin baskısıyla, Osmanlı devleti Balkanlarda Hıristiyan halkla meskûn toprakları gün geçtikçe daha az kontrol altında tutarken Arnavutlara karşı ise Arnavutça'nın okullarda eğitim dili olarak kullanılmaması için mümkün olan en sert tutumunu sergilemekteydi.³⁴

Öbür yandan, Şemsettin Sami Arnavutlara karşı Batı Avrupa güçleri ve Rusya'nın tutumlarını "Arnavutların Dostları" adlı bölümde³⁵ derlemiştir ve Avrupa'dan Arnavutların mevcudiyetinin resmen tanınmasını istemektedir.³⁶ Balkanların yeniden yapılandırılma sürecinde oynadıkları rolden dolayısıyla devrin büyük güçlerini Arnavutların dostları olarak kabul edip tanımlarken, Şemsettin Sami bağımsız bir Arnavutluk devletinin varlığına tehlike yaratma sorumluluğunu, doğrudan doğruya toprak menfaatleri olan komşulara yüklemektedir.

Buna rağmen, bu bölümü yazarken Şemsettin Sami her büyük gücün tanımlanmasında son derece dikkatliydi ve büyük güçlerin dünyevi ve bölgesel çaptaki menfaatlerinin mükemmel vukufluğunu ortaya koymaktadır. Fransa'yı, Arnavutların kadim bir dostu olarak nitelendiriliyor, ancak, Fransa'nın Mirdita bölgesinin Katolik Arnavutları için gösterdiği özel ilgiyi belirtmeyi unutmuyor.³⁷ İtalya'nın birleşmesi ve devlet olma sürecinde büyük çaba sarf etmiş bir Arnavut topluluğunun var olduğunu söyleyen Şemsettin Sami, kurulacak Arnavutluk devletinin Yunanistan ve Sırbistan tarafından parçalanmasına İtalya'nın müsaade

---

³² D. Egro, "Ribërja politike e Ballkanit (shek. XVIII- fillimshkulli XX) dhe lëvizja nacionaliste shqiptare", s. 7-16.

³³ S. Frashëri, *Shqipëria, ç'ka qenë, ç'është e ç'do të bëhetë*, RILINDJA, Prishtinë 1899, s. 55-6.

³⁴ S. Frashëri, *Shqipëria, ç'ka qenë, ç'është e ç'do të bëhetë*, s. 59.

³⁵ S. Frashëri, *Shqipëria, ç'ka qenë, ç'është e ...*, s. 59-62.

³⁶ S. Frashëri, *Shqipëria, ç'ka qenë, ç'është e ...*, s. 80.

³⁷ S. Frashëri, *Shqipëria, ç'ka qenë, ç'është e ...*, s. 60.

etmeyeceğine inandığını ifade ediyor.³⁸ Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna gelince, bu ülkenin bir Arnavut dostu olarak, Balkanlara Slavların kontrolsüz yayılış ve çoğalmasına asla izin vermeyeceği kanaatindedir. Ona göre, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Romenlere yardımcı olduğu gibi, Arnavutları da var kuvvetiyle destekleyecektir.³⁹ Şemsettin Sami'nin Rusya için sarf ettiği sözler ise ilginçtir: Şemsettin Sami, Rusya'nın Balkan Slav devletleriyle aynı ırktan olduğu için onların ana destekçisi olmasına rağmen, Arnavut meselesi hakkında da olumlu konuştuğunu belirtmektedir. Yunanlıları ise Balkan Slavlarının düşmanları olarak tanımlayan Şemsettin Sami, Rusya'nın Yunanistan hakkında da her zaman olumlu bir tavır ortaya koyduğunu söylemektedir.⁴⁰

Şemsettin Sami, Arnavutları millî devlet kurma projesinde sonuna kadar destekleyecek bir büyük gücün henüz bulunmadığını söylüyor ve Arnavutların farklı dinlere mensubiyetlerinin bunun sebebi olduğunu ileri sürüyor.⁴¹ Ancak, Arnavutların akıllıca atacak adımları, dünya siyasetinin büyüklerinin dikkatini çekerek bağımsız bir devletin kurulmasını hak ettiklerini göstereceklerdir. Dolayısıyla, zamanla büyük güçlerinin desteklerini de arkasına alacaklardır.⁴²

Sonuç olarak, Şemsettin Sami Osmanlı'nın Balkanlar'dan kovulması ve bölgenin yeniden yapılandırılmasını hedefleyen zamanın büyük siyasî projelerinin farkındaydı. Bu çerçevede, Şemsettin Sami Arnavut topraklarının parçalanmasını stratejik hedef haline getiren komşu devletleri bir tarafta ortaya koyarken, Arnavutların ellerini bağlı tutan Osmanlı devletine karşı son derece sert ithamlarda bulunmaktadır. Hatta daha ileriye giderek Avrupa topraklarından Osmanlıların kovulmasını öngören projelerde⁴³ kullanılan siyasî söyleminden belli bir amaçla istifade etmektedir.⁴⁴ Şemsettin Sami Avrupa'ya hitap edip Arnavutların Türklerden farklı olduklarını söyler ve Arnavutları bu şekilde tanımlar: "Avrupa'nın en eski kavmidir"; bu tarihi realite "diğer kavimlere kıyasla onların Avrupa'da var olma ve yaşama hakkını meşru kılmaktadır".⁴⁵ Buna rağmen, Şemsettin Sami Arnavutluk'un geleceği söz konusu olduğunda, Arnavutların devlet kurucu konumlarını pekiştirdiği sürece hep Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altında kalmasını tavsiye eder; Arnavutluk'un bağımsızlığının ilan edilmesi ise, Balkanlar'daki Osmanlı yönetiminin sonu geldiği anda gerçekleştirilmesinin gerektiğini belirtir.⁴⁶

³⁸ S. Frashëri, *Shqipëria, ç'ka qenë, ç'është e ...*, s. 60.

³⁹ S. Frashëri, *Shqipëria, ç'ka qenë, ç'është e ...*, s. 60.

⁴⁰ S. Frashëri, *Shqipëria, ç'ka qenë, ç'është e ...*, s. 60.

⁴¹ S. Frashëri, *Shqipëria, ç'ka qenë, ç'është e ...*, s. 60-1.

⁴² S. Frashëri, *Shqipëria, ç'ka qenë, ç'është e ...*, s. 61.

⁴³ T. G. Djuvara, *Cent projets de partage de la Turquie (1281-1913)*, Librairie Félix Alcan, Paris 1914.

⁴⁴ S. Frashëri, *Shqipëria, ç'ka qenë, ç'është e ...*, s. 74.

⁴⁵ S. Frashëri, *Shqipëria, ç'ka qenë, ç'është e ...*, s. 75.

⁴⁶ S. Frashëri, *Shqipëria, ç'ka qenë, ç'është e ...*, s. 80-1.

Şemsettin Sami, Avrupa'yı gelişmiş bilim ve medeniyetin toprağı⁴⁷ olarak kabul ettiği halde, Arnavutlara hitap ederek onları cereyan etmekte olan kolonizasyon sürecine karşı dikkatli olmaya davet etmektedir. Hatta Arnavutların yerinin Avrupa olduğunu belirttikten sonra, Avrupa'nın kolonisi olmamaları için onları ciddi bir şekilde ihtar eder:

"Të mos na gjejnë si ata t'egërtit' e Australis' e t'Afrikësë, që ven' Evropjanët' e i gënjejnë me ca ruaza e me ca dragole të qelbërta ... e u marrin vendet' e tyre nga dora. Të mos gënjebemi edhe na nga disa copa pafillesh e qelqesh që s'vlejnë fare gjë, e të lëmë të drejtat' e kombit e të mëmëdheut tënë në duar të të huajet e t'armikëve tanë".⁴⁸

(Avrupalılar, boncuk ve rengârenk süslerle bizi de, Avustralya ve Afrika vahşileri gibi, aldatmasınlar. ... gidip te topraklarını ellerinden alıyorlar. Hiç de değeri olmayan birkaç cam parçacığı bizi kandırmasın ve yabancı ve düşmanlarımızın ellerinde milletimizin ve vatanımızın haklarını bırakmayalım.)

XX. yüzyılın ilk on yılında Arnavutların Balkanlardaki konumu gittikçe zayıflıyordu. Artık, Arnavutlar için bir vatan olacak mı sorusu gündeme gelmiştir. 1912 yılının sonbaharında başlayan Birinci Balkan Harbi, bağımsız bir Arnavutluk devleti kurulması projesine ciddi bir şekilde zarar vermeyi hedefliyordu. 8 Kasım 1912'de, yani Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan etmeden üç hafta önce, Avlonyalı İsmail Kemal Bey yabancı basın organlarına şöyle beyanatta bulunuyordu:

"Përkundër të gjitha iluzioneve edhe unë besoj se Perandoria Osmane i ka humbur të gjitha provincat europiane. ... [Besoj se] e kuptoni që unë e shikoj jo pa keqardhje këtë shkatërrim të sundimit turk në Europë. ... Në se rajonet e pushtuara do të duhet të shkëputen krejt nga Turqia, po ashtu duhet që edhe Shqipëria të bëhet e pavarur. ...".⁴⁹

(Bütün hayallere karşın, ben de Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da her şeyi kaybedeceğini görüyorum. Avrupa'daki Türk hâkimiyetinin yıkılmasını üzümlere takip ediyorum. ...[İnanıyorum ki, siz de] hissettiklerimi anlıyorsunuz. ... Eğer işgal edilen bölgeler tamamen Türkiye'den ayrılacaksa, Arnavutluk ta bağımsız olmalıdır. ...)

Bu kelimeleri sarf eden İsmail Kemal Bey, Şemsettin Sami'nin eserinde bahsettiği bağımsızlığı ilan etme anının artık geldiğini fark eder, yani artık Vassa Efendi ve Şemsettin Sami tarafından öngörülmüş uluslararası siyasi konjoktür

⁴⁷ S. Frashëri, *Shqipëria, ç'ka qenë, ç'është e ...*, s. 92.

⁴⁸ S. Frashëri, *Shqipëria, ç'ka qenë, ç'është e ...*, s. 107.

⁴⁹ I. İkonomi, *Pavarësia: udhëtimi i paharruar i Ismail Qemalit*, UET Press, Tiranë 2012, s. 255-6.

oluşmuştur. Ancak Arnavutların içinde buldukları yalnızlığın farkında olan İsmail Kemal Bey şöyle devam ediyor:

“Në qoftë se shqiptarëve nuk do t’u mjaftojnë forcat për të smbrapsur sulmin e padrejtë [të serbëve, malazezëve apo të shteteve të tjera ballkanike], çka bie ndesh me parimet mbi të cilat shtetet ballkanike bazojnë pretendimet e tyre, atëherë ata nuk do ta humbin shpresën se kombet e qytetëruara të Europës dhe sidomos Fuqitë e Mëdha, të cilat për shkak të pozitës gjeografike dhe të së drejtës së tyre historike janë të interesuara për ruajtjen e rendit në Ballkan, do ta njohin drejtësinë e synimeve tona. Mirëpo, në se shqiptarët trajtohen në mënyrë të padrejtë, kjo i bën ata të vendosur për të luftuar me çdo kusht për të drejtat e tyre. Edhe në se diplomacia nuk do t’i njohë menjëherë të drejtat e shqiptarëve, koha do t’i njohë ato patjetër më vonë”⁵⁰

(Eğer Arnavutların [Sırp, Karadağ veya diğer Balkan devletlerinden gelen] haksız saldırılara karşı güçleri yetmiyorsa ki Balkan devletlerinin kendi iddialarını destekleyen ilkelerine ters teper, o zaman Avrupa'nın medeni milletleri ve özellikle coğrafi konumu ve tarihi hakları dolayısıyla Balkanlar'daki asayişin korunmasına ilgili olan Büyük Güçler, bizim haklı isteklerimizi kabul edeceklerdir. Hâlbuki Arnavutlar haksız bir şekilde haklarından oluyorsa, haklarını her türlü şartla kazanmak için onları daha da kararlı yapacaktır. Eğer uluslararası diplomasi Arnavutların haklarını hemen tanımayacaklarsa, zamanla mutlaka tanıyacaktır.)

Balkanlar'da Osmanlı hâkimiyetinin sonu gelmiştir, Arnavutların geleceği ise yapılacak diplomatik ve askeri hareketleri kadar, büyük güçlerin takınacakları tutumlarına da bağlıydı. Verdiği beyanat ve 28 Kasım 1912 senesinde Arnavutluk devletinin bağımsızlığını ilan etmesiyle İsmail Kemal Bey, Vassa Efendi ve Şemsettin Sami'nin kâğıtta yazdıklarını pratik hayata geçirmiş bulunmaktaydı.

---

⁵⁰ I. İkonomi, *Pavarësia: udbëtimi i paharruar i Ismail Qemalit*, s. 259.

Kaynakça

- DJUVARA, T. G., *Cent projets de partage de la Turquie (1281-1913)*, Librairie Félix Alcan, Paris 1914.
- FRASHËRI, S., *Shqipëria, ç'ka qenë, ç'është e ç'do të bëhetë (Mendime për shpëtimt të mëmëdheut nga reziket që e kanë rethuarë)*, Bukuresht 1899.
- EGRO, D., “Disa të dhëna të reja mbi fillimet e nacionalizmit shqiptar”, *Studime historike*, nr. 3-4 (2009), s. 5-17.
- EGRO, D., “Ribërja politike e Ballkanit (shek. XVIII- fillimshkulli XX) dhe lëvizja nacionaliste shqiptare”, *100 years Albanian Independence*, International Conference held in Tirana, Albania, 26-27 November 2012, Center for Albanian Studies – Institute of History, forthcoming.
- ERDEM, H., “ ‘Perfidious Albanians’ and ‘zealous governors’: Ottomans, Albanians and Turks in Greek War of Independence”, *Ottoman Rule and the Balkans, 1760-1850: Conflict, Transformation, Adaptation*, Proceedings of an international conference held in Rethymno, Greece, 13-14 December 2003, eds. A. Anastasopoulos & E. Kolovos, University of Crete, Rethymno 2007, s. 213-37.
- GUY, N., *The Birth of Albania*, I. B. Tauris, London 2012.
- IKONOMI, I., *Pavarësia: udbëtimi i pabarruar i Ismail Qemalit*, UET Press, Tiranë 2012.
- JELAVICH, B., *History of the Balkans (18th and 19th centuries)*, vol. I, CUP 1983.
- MILLER, W., *The Ottoman Empire: 1801-1912*, Cambridge at the University Press 1913
- PRIFTI, K., “Misioni i dy shqiptarëve në Evropë (Abdyl Frashërit dhe Mehmet Ali Vrionit)”, *Studime historike*, nr. 3-4 (2006), s. 131-48.
- RAÇA, Sh., *Marrëdhëniet shqiptaro-greke, 1829-1881*, Instituti Albanologjik i Prishtinës, Prishtinë 1990.
- SHUSHKA, Gj., *Veprat e Naum Veqilharxhit*, Ndërmarrja Botuese RILINDJA, Prishtinë 1994.
- Wassa Effendi, *Etudes sur l’Albanie et les albanais*, Constantinople 1879 (Arnavutça edisyonu: *E vërteta mbi Shqipërinë dhe shqiptarët*, Shtypshkronja “Tirana”, Tiranë 1935).

